

ЎЗИГА НИСБАТАН ДАДИЛЛИК ВА ИШОНЧНИ ШАКЛАНТИРИШ ҲАҚИДА

1912 йилда беш юз мингдан зиёд эркак ҳамда аёл нотиклик санъати курсларининг тингловчилари бўлишган ва унда менинг усулим қўлланган эди. Уларнинг аксарияти нима сабабдан бу соҳани ўрганганлиги ва машғулотлар натижасида нималарга эришганлигини ёзма равишда баён этган эдилар. Албатта, ҳар бири ўз фикрини айтган, аммо аксарияти томонидан синалган асосий талаб хайратланарли даражада бир-бирига мос келади. *“Менга ўрнимдан туриш ва гапиришга тўғри келганда, — деб ёзади тингловчиларимдан бири, — ўзимни шунчалик сиқилган, шошиб қолган ҳис этаманки, мутлақо равшан фикр юритолмайман, ўзимни қўлга олишни эглай олмай, нима демоқчи бўлганим ҳам эсимдан чиқиб кетади. Мен кўпчилик ҳузурда чиқиб, ўзимга ишонч ҳосил қилган ҳолда хотиржам фикр юритишни жудаям истайман. Ўз фикрларимни мантикий тарзда ифода этиш, гуруҳ ёки иш юритиш соҳасида ёки клубда очиқ ва ишонарли гапиришни ўрганишни жуда-жуда хоҳлардим”*

Минглаб мулоҳазаларнинг деярли барчаси ана шу тахлитда ёзилган.

Аниқ мисол келтираман. Бир неча йил муқаддам бир жаноб, уни мистер Д.У.Жент деб атаётган қолай, Филадельфияда менинг нотиклик санъатига оид курсимга тингловчи бўлиб келган эди. Машғулотлар бошланганидан сўнг у мени дарҳол саноатчилар клубида бирга нонушта қилишга таклиф қилди. Жент ёш эмас, аммо қизғин турмуш тарзини бошидан кечирган, ўз корхонасини бошқара олган, диний жамоада пешқадам бўлган бу шахс ижтимоий фаолият билан ҳам шуғулланган эди. Биз столга ўтирганимизда, у мен томон бироз жилиб, шундай деди:

— Менга бир неча бор турли йиғилишларда чиқиб сўзлашни тавсия этишди, аммо бунинг уддасидан чиқа олмадим.

Шунчалик ҳаяжонга тушаманки, калламда бирор нарса қолмагандай туюлади, шунинг учун умрим давомда доимо кўпчилик олдига чиқиб гапиришдан бош тортиб келаман. Энди эса, коллегиядаги васийлар кенгаши ранси вазифасига ўтганимдан кейин йиғилишларда раислик қилишга тўғри келади, ниманидир гапиришим шарт, албатта. Нима деб ўйлайсиз, мен шу ёшимда кўпчилик олдига чиқиб гапиришни ўргана оламанми?

— Албатта, ўргана оласиз, жаноб Жент! — деб жавоб бердим мен. — Бунга асло шак-шубҳа йўқ. Агар каминанинг кўрсатмалари ва тавсиялари асосида машқ қилиб, уларга риоя этсангиз, аниқ биламан, албатта ўрганасиз.

Унинг менга ишонгиси келди, истиқбол унга ниҳоятда камалакдай ранг-баранг, ниҳоятда ҳаётбахш кўринди.

— Сиз фақат кўнглимни кўтариш учун шундай деяпсиз, шекилли, — ишончи сўниб сўзлади Жент. — Мени руҳлантиришга ҳаракат қиляпсиз, холос.

Ўқув курсини тугатганидан сўнг у билан бир муддат алоқамиз узилиб қолди. Кейин яна учрашиб қолдик ва ўша sanoatchilar клубида бирга нонушта қилдик. Ўтган сафаргидек ўша бурчакдаги таниш столга ўтирдик. Мен унга суҳбатимизни эслатдим ва ҳақиқатдан ҳам ниҳоят даражада кўтаринкиликка берилган эдимми, деб сўрадим. У чўнтагидан қизил муқовали ён дафтарчани чиқариб, омма олдида нутқ ирод этадиган вақтлар рўйхатини кўрсатди.

— Кўпчилик олдида сўзлаш лаёқати, бундан мен ҳис этадиган қониқиш, жамиятга қўшадиганим қўшимча фойда, бари-бари ҳаётимдаги энг қувончли ҳодисалар жумласига киради.

Бундан олдин Вашингтонда қуролсизланиш масаласига бағишланган муҳим конференция бўлиб ўтган эди. Унда Англия бош вазирининг сўзга чиқиши мўлжаллангани маълум бўлгач, филадельфиялик баптистлар (*насроний гшидаги мазҳаб тарафдорлари*) унга шошилинчнома жўнатиб, оммавий митингда сўзга чиқишини илтимос қилган эдилар. Бу митингни шаҳарда ўтказишга қарор қилинганди. Жаноб Жентнинг менга хабар беришича, шаҳардаги барча баптистлар шахсан ундан англиялик бош вазирга сўз беришини сўрашибди.

Бу ўша — бундан уч йил муқаддам мен билан айнан мана шу столда ўтириб, кўпчилик олдидан сўзлашни қачондир мен ҳам ўрганармиканман, дея каминадан хомушгина сўриган ўша инсон эди!

Унинг жуда тезлик билан ўзлаштирган нотиклик қобилияти одамдан ташқари ҳолат эдимиз? Деярли йўқ. Бундай мисоллар юзлаб топилди. Фақат биттасини келтираман. Бир неча йил муқаддам бруклинлик шифокор — уни доктор Кэртис деб атайдик — Флоридада, бейсбол жамоаси — «Гигантлар» машқ ўтказадиган майдон яқинида қиш мавсумини ўтказадиган бўлди. Бўлажак ашаддий бейсбол ишқибози сифатида у ўтказилардиган машқларни томоша қилиш учун борарди. Кэртис тезда гуруҳ билан дўстлашиб қолди, унинг шарафига уюштирилган зиёфатга ўзини ҳам таклиф этишди.

Зиёфатда қаҳва ва ёнғоқ тортилгач, айрим фохрий меҳмонлар «бир неча оғиз сўз айтиш»ни илтимос қилдилар. Шунда шифокорни бошқараётган кишининг тўсатдан айтган гапи унинг бошига бир пақир совуқ сув қуйиб юборгандек бўлди:

Ҳозир бу ерда доктор Кэртис иштирок этмоқда. Мен ундан бейсболчилар соғлигини муҳофаза этиш тўғрисида гапириб беришини илтимос қиламан.

Кэртис бунга тайёр эдимиз? Албатта, тайёр эди. Жуда катта тайёргарликка эга эди — у гигиенани ўрганган, даволловчи шифокор сифатида деярли 25 йил ишлаган эди. Оромкурсида бемалол ўтириб, ёнидаги кишига бу мавзуда тонг отгунча сўзлаб бера оларди. Аммо ўрнидан туриб, кўпчилик орасида шу ҳақда гапириш бутунлай бошқа масала эди. Мазкур таклиф уни шу қадар қарахт қилиб ташладикки, юраги дукиллаб уриб кетди, тез-тез тўхтагандай туюлди. Кэртис умрида бирор марта одамлар ҳузурда сўзга чиқмаган, шунинг учун барча фикрлар калласидан бирдан учиб кетгандай бўлди.

Нима қилиш керак? Ўтирганлар чапак чалишди, ҳамма унга тикилди. У бош чайқади, аммо бу ҳаракати қарсақлар ва илтимослар сонини оширди, холос. "Доктор Кэртис! Гапиринг! Гапиринг!" деган сўзлар тобора баландроқ ва қатъий жаранглар эди.

Кэртиснинг руҳи бутунлай тушиб кетган эди. У ўнта сўз ҳам айта олмаслигига кўзи етди. Шунинг учун ўрнидан

турди, лом-лим демай, дўстларига орқасини ўтирганча, даҳ-шатли саросимага тушиб ва камситилган тарзда хонани тарк этди.

Ҳайрон қолишнинг асло ҳожати йўқ; у Бруклиндан қайтиб келган заҳоти дарров менинг нотиқлик санъати курсимга ёзилди. Яна бир бор қизариб-бўзаришни, тагин гунг-соқов бўлишни асло истамас эди.

У энди ўқувчига айланди. Бундай кишилардан, одатда, муаллим ниҳоятда завқ-шавқ туяди: у ишга фавқулодда жиддийлик билан киришди. Нотиқ бўлишни ўрганмоқчи бўлди ва бу қарори ниҳоятда қатъий эди. Сўзга чиқишга кунт билан тайёрланди, бутун куч-қувватини амалий ишларга сарфлади ва бирортаям машғулотни қолдирмай тўлиқ иштирок этди.

Натижа ҳам айнан бошқа ўқувчиларда бўлгани каби муваффақиятли бўлди: у жуда тез суръатда ютуқларни қўлга киритди, бундан ўзи ҳам ҳайратга тушар, ўзи орзу қилган ниятларини рўёбга чиқара бошлаганди. Бир неча машғулотдан сўнг ҳадиксираш камайди, ўзига нисбатан ишончи ортди. Икки ой ичида у гуруҳ орасида энг яхши нотиқ сифатида намоён бўлди. Тез орада сўзга чиқиш учун бошқа жойларга таклиф этадиган бўлишди — у бундай ҳолларнинг барини ниҳоятда яхши кўрар, табора кўтарилиб бориш ёқар, шу туфайли орттирган янги дўстлари ва айнан шундай ҳурмат-иззатдан бағоят фахрланар эди.

Республикачилар партиясининг Нью-Йоркдаги сайлов-олди қўмитаси аъзоларидан бири доктор Кэртиснинг омма олдида чиқиш қилганини эшитиб, ўзининг партиyasi учун тарғибот ўтказиш мақсадида уни таклиф этди. Агар бу сиёсий арбоб бир йил муқаддам мазкур нотиқнинг хижолат ичида зиёфатдан уялиб чиқиб кетганини, тингловчилар қаршисида қўрққанидан тили қотиб, айланмай қолганини билганида борми, ҳайратдан лол бўлиб қоларди.

Ўзига нисбатан ишончни, дадиллик ҳамда омма олдида хотиржам, яққол гапириш қобилиятини ўзлаштириш кўпчилик одамлар ўйлаганидек, қийинчиликларнинг ўндан бирича ҳам бўлмайди. Бу алоҳида машҳур одамларда ғойибдан ато этилганидек истеъдод ҳам эмас. Голф ўйинини ўргангандек бир гап, холос. Ҳар бир одам ўзида яшириниб

биган қобилият кўзини очиши мумкин, бунинг учун унда кучли хоҳиш-истак бўлса кифоя.

Сиз ўтирганда фикрлагандек, одамлар қаршисида тик туриб фикрлашдан тўхтаб қолишингизда, ҳатто тирноқча асос ҳам топилармикан? Биласизки, бундай асос йўқ, албатта. Моҳиятан олиб қараганда, бир гуруҳ одамларга мурожаат қилганингизда, сиз яхшироқ фикр юрита оласиз ҳам. Тингловчиларнинг иштироки ундовчи вазифани бажариши, у илҳом беради, миёни равшан, унумли ишлашга мажбур этади. Айнан ана шундай дамларда фикрлар, далиллар, роялар, ҳатто эсига келмаган бўлса-да, воиз Жерри Уорд Бичер айтганидек, *"қаердандир қанот қоқиб келади"*, ушн тутиб олиб, баён қилсангиз кифоя. Сиз билан ҳам худди шундай бўлиши керак. Ҳамма жиҳатдан олиб қараганда, агар қуш билан машқ қилсангиз, шундай бўлади ҳам.

Ҳар эҳтимолга қарши, шунга сидқидилдан амин бўлингки, иш ва амалиёт сизни тингловчилар қаршисида рўй берадиган қўрқувдан халос этиб, сизга ишонч ва ўзгармас мардонаворлик бағишлайди.

Рўй берган воқеа фақат қийинчиликдан иборат, дея асло ваҳимага тушманг. Вақти келиб, ўз авлодининг энг сўзамол вакиллари ҳам фаолиятларининг бошланиш даврида худди шундай ҳисобсиз қўрқув ва тортинчоқликни бошидан ўтказиб, қийналганлар.

Урушларда тобланган фахрий, сиёсий арбоб Уильям Жейнингс Брайан иқроқ бўлишича, унинг биринчи марта сўзга чиқишида тизза пайлари дағ-дағ титраган экан.

Марк Твен илк бор маъруза ўқиш учун кафедрага кўтарилганида, ўзини гўё оғзига латта тикилгандай ҳис этган, томир уриши эса гўё у кубок олиш учун мусобақага қатнашаётгандай урган экан.

Генерал Грант Виксбергни қўлга киритиб, ўша даврда талқил этилган буюк армиялардан бирини ғалаба билан таъминлаган эди. Шунга қарамай, кўпчилик олдидан сўзга чиқмоқчи бўлса, ўзининг айтишига қараганда, унда динамик атаксияга ўхшаш алланима пайдо бўларди.

Францияда ўз даврининг энг машҳур сиёсий нотифи Жан Жорес йиллаб депутатлар палатасида мажлис ўтказган, аммо бирор оғиз сўз сўзламаган, ниҳоят мардикни бўйнига олиб, ўзининг биринчи нутқини ирод этган эди.

"Мен илк бор тингловчилар олдида чиқиш қилишга уринганимга, — деб иқрор бўлган эди Ллойд Жорж, — ишонинг, жуда мудҳиш аҳволда эдим. Бу лоф эмас, ростдан ҳам тилим танглайимга ёпишиб қолган, даставвал бирор сўзни ҳам айтолмаган эдим"

Англиялик машҳур давлат арбоби Жон Брайт АҚШдаги фуқаролар уруши даврида Англияда юнионистлар томонида турган эди ва қулларнинг озод бўлиши тўғрисидаги биринчи нутқини мактаб ҳовлисида йиғилган деҳқонлар гуруҳи олдида ирод этган эди. У йўлда бора туриб, мағлубиятга учрашдан ваҳимага тушган ва шу қадар ҳаяжонланган эдики, агар ҳаяжони сезиларли даражада ошиб кетгудай бўлса, қарсак чалиб, илҳомлантиришни ёлвориб сўраганди.

Таниқли ирланд сиёсий арбоби Чарлз Стюарт Парнелл ўзининг омма олдидаги дастлабки маърузаларида, унинг укаси айтишига кўра, баъзан кучли ҳаяжондан қўлларини мушт қилиб, шунчалик сиқарканки, тирноқлари кафтига қонатгудай бўлиб кирар экан.

Дизраэли, қуйи палатада биринчи марта сўзга чиққандан кўра отлиқлар отрядини ҳужумга бошлаш менга енгилроқ кечади, дея иқрор бўлган эди. Унинг биринчи нутқи шармандаларча муваффақиятсизликка учраганди. Айнан шундай ҳодиса Шеридан билан ҳам рўй берган.

Шуниси борки, аксарият англиялик нотиқлар ишни муваффақиятсизлик билан бошлаган эдилар, ҳозир ҳам парламентда ёш йигитнинг нутқи муваффақият билан ўтса, уни яхшилик аломати эмас, деб ҳисоблашади. Шундай экан, асло умидсизликка тушманг!

Кўпгина нотиқларнинг фаолиятини кузата туриб, уларнинг шаклланишига маълум даражада кўмаклашган мазкур сатрлар муаллифи ўқувчилар даставвал айрим шошқалоқлик ва асабий ҳолатларга дуч келганида, ҳамиша хурсанд бўлган.

Омма олдида нутқ сўзлаш доимо масъулиятли иш ҳисобланган, ишга доир йиғилиш бўлса ҳам, унда ўнтагина эркак ва аёл иштирок этганида ҳам, қандайдир кескинлик, қандайдир руҳий зарба, қандайдир ҳаяжон билан боғлиқ ҳолда кечган. Нотиқ бамисоли тизгини тортилган наслдор аргумоқ каби доимо шай турмоғи керак. Ўлмас Цицерон

бундан икки минг йил муқаддам ҳар қандай ҳақиқий, яхши нутқ ҳаяжон билан йўғрилган бўлиши керак, деган эди.

Потиқлар баъзан радио орқали чиқиш қилишганида, худди шу ҳис-туйғуларни бошдан кечирганлар. Бу ҳолат "микрофон касаллиги", деб юритилган. Чарли Чаплин радио орқали сўзламоқчи бўлса, унинг нутқи ҳамиша олдиндан тайёрлаб қуйилар эди. 1912 йилдаёқ у бутун мамлакат бўйлаб «Мюзик-холдаги оқшом» деб номланган водевиль (*бир-икки акти кичик комедия*) билан айланиб чиққан эди. Шунга қадар Англияда профессионал театрда хизмат қилганди.

Чаплин барибир деворига юмшоқ жиҳозлар қоқилган бинога кириб, микрофонни кўрганида, ошқозонида бўронли феврал кунларида Атлантикани кесиб ўтганида рўй берган айнан шундай ҳис-туйғулар пайдо бўларди.

Машҳур киноактёр ва режиссёр Жеймс Керквуд ҳам худди шу ҳолатларни бошидан кечирган. У театрда бош ролларда чиқар, аммо ўзи кўрмаган омма ҳузурда сўзлаганидан сўнг радиостудиядан чиқар экан, терлаб кетган пешанасини артар эди. *"Бродвейда премьерга ўтказиш бунинг олдида ҳеч гап эмас"*, — дерди Керквуд икром бўлиб.

Айрим кишиларда сўзлаш тўғри келганида, аввалига ҳамиша саросимага тушишни ҳис этганлар, гапира бошлаганларидан сўнг бир неча сония ўтгач, бу ҳолат ўтиб кетган.

Ҳатто Линкольн ҳам сўзга чиқишдан олдин ниҳоятда ҳаяжонланган. *"Даставвал у унчалик чапгаст эмасди, — деб гувоҳлик беради Линкольннинг адвокатлиқдаги шериги Герндон, — ва унга муҳитга мослашиш ниҳоятда оғир кечар эди. Бироз вақт тортинчоқлик ва ҳаяжон билан курашиб кўрди, бу эса унинг моҳир эмаслигини кучайтирди, холос. Мен баъзан жаноб Линкольннинг шундай ҳолатга тушганига гувоҳ бўлар ва унга раҳмим келарди. Қачон сўзлай бошласа, овози кескин, қулоқни тешгудай ёқимсиз чиқарди. Кўриниши, ўзини тута билиши, бўй-басти, тунг, ориқ, ажинлар билан тўлиб-тошган сариққа мойил юзи, ғалати, қомати, ишончсиз қадам ташлаши — бари-бари унга қасқа мугдатга гўё қарши тургандай эди."* Бир неча дақиқадан сўнг унга дадиллик, самимийлик, жўшқинлик, фикрни жамлаш гўё қайтиб келар ва унинг ҳақиқий нутқи бошланарди.

Сизда ҳам айнан шундай ҳолатлар рўй бериши мумкин. Сизнинг яхши нотиқ бўлиш йўлидаги интилишингиз тез ва муваффақиятли рўёбга чиқиши учун тўртта қоидага риоя этишингиз керак.

Биринчиси: Нутқингизни мақсагга эришмоқ учун кучли ва мустақкам сабабга эга бўлган ҳолда бошланг.

Бу жуда катта аҳамиятга эга, сиз балки, буни тушуниб етарсиз. Агар муаллим сизнинг қалб ва юрагингизга назар ташлаб, бутун хатти-ҳаракатларингиз терадлигини аниқ билганида эди, ишонч билан яқин орада муваффақият қозоншингизни айта оларди. Борди-ю, ингилишларингиз суст бўлса, муваффақиятларингиз ҳам айнан шу тарзда кечади. Агар мақсадга эришмоқ учун хатти-ҳаракатингиз кучли иштиёқ билан кечиб, мисоли мушукни қувлаган бульдог каби бўлса, сизни галактикамизда ҳеч нарса тўхтата олмайди.

Шунинг учун кучли кўтаринкилик билан мустақил билим олиш учун шугулланмоқ даркор. Унинг фойдасини эслаб қолинг. Ўзига нисбатан ишонч ва омма ҳузурида янада ишончли тарзда сўзлаш қобилияти сиз учун қандай аҳамиятга эга бўлиши тўғрисида ўйлаб кўринг. Бу доллар ва центларга айланиши мумкинлиги ва айланиши кераклиги ҳақида ўйланг. Бу жамоатчилик орасида қандай аҳамият касб этиш, қандай дўстлар орттиришингиз мумкинлигини ҳамда раҳбарларга хос амалларни қўлга киритишингиз, шунингдек, шахсий таъсирингиз ўса бориши учун қандай аҳамиятга эга эканлиги тўғрисида ўйлаб кўринг. Бу сизни ўзингиз орзу қилган бошқа фаолият турларидан фарқли ўлароқ мансаб пиллапоялари томон тезроқ олиб боради.

"Инсон эгаллаши мумкин бўлган қобилиятлар ичига уни қисқа фурсатда мартабага эриштирувчи ва машҳур этувчи омил, бу чиройли сўзлашдан бошқа қобилият эмас", деган эди Чонси М.Депью.

Филип Армор миллионларга эга бўлганидан сўнг: *"Мен таниқли капиталист бўлгандан кўра таниқли нотиқ бўлишни афзал кўрардим",* деб айтган эди.

Бу — ютуқ, унга ҳар қандай маълумотли киши интилади. Америкалик машҳур миллиардер Эндрю Карнеги вафоти-

дан сўнг қоғозлари орасидан ҳаёти режасини топиб олишган, уни ўттиз уч ёшида тузган экан. Ўша пайтда у икки йилдан сўнг йиллик даромаддан эллик минг долларга эга бўлган, деб ҳисоблаб чиққан эди. Шу сабабли Эндриу Карнеги ўттиз беш ёшида ишдан узоқлашиб, Оксфорд университетига ўқишга киради, тизимли маълумот олади ва *"кўпчилик олдида сўзга чиқишга алоҳида эътибор беради"*

Бу янги қобилият сизга қанчалик қониқиш, қанчалик қувонч баришлашини бир ўйлаб кўринг. Мазкур сатрлар муаллифи ер шарининг кўпгина қисмини кезиб чиқди ва кенг ҳамда хилма-хил тажриба тўплади, у тингловчилар олдида сўзга чиқиб, одамларни ўзи ўйлагандек ўйлашга мойил этадиган, одамга қониқиш қиссини берувчи қоидаларни тилга олади. Бу ҳис-туйғу сизга куч-қувват, буюклик туйғусини беради, ўз ютуқларидан фахрланиш ҳиссини ҳосил қилади. Боз устига сиз одамларни яхши танийсиз, улардан ўзингизни юқорироқ деб ҳис этасиз. Бунда ўзига ҳос сехр бор, у ўзига тортиб, жалб этади. *"Мен сўзга чиқишдан икки дақиқа олдин, — деб иқроп бўлган эди бир нотик, — гапиришдан кўра ўзимни тезроқ ёқиб юборай дейман. Аммо нутқимни тугатишимдан икки дақиқа олдин илдаммай тургандан кўра ўзимни отиб юборишга тайёр бўламан"*

Айрим кишилар кўшимча куч сарфлашганида, руҳи тушиб кетади ва ишни тугатмасдан ташлаб қўйишади. Шу сабабли доимий равишда бу санъат сизга нималар бериши мумкинлигини ўйлаб юринг; унга интилишингиз ниҳоятда қизғин, оппоқ оқаргунча қиздирилган пўлатдек бўлиши керак. Машгулотларга чанқоқлик билан киришингки, бу сизни зафарларга элтсин. Ҳафтанинг бир оқшомини бу китобни ўқиб чиқишга бағишланг. Қисқа қилиб айтганда, олдинга қараб қадам қўйишда ўзингизни ҳаддан зиёд даражада енгил ҳис этинг, орта чекиниб, ўзингизни қийнанг.

Юлий Цезар Галлиядан Ла-Манш орқали йўлга чиққанида, ўз легионлари билан ҳозир Англия деб аталмиш мамлакатга тушиб қолган эди, шунда ўз аскарлари учун галабани таъминлашда қандай иш тутди? Жуда ақлли режа тузди: у ўз аскарларига Дувринг бўр осилиб турган қоятошларида тўхташни буюрди; улар денгиз сатҳидан икки юз

- Lituz.com

Elektron kitoblar

**To'liq qismini Shu tugmani
bosish orqali sotib oling!**